

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL ECOLOGY

Бурляй А.П.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Уманський національний університет садівництва

Бурляй О.Л.

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва

Burliai Alina

PhD, Associate Professor,
Department of Economy
Uman National University of Horticulture

Burliai Oleksandr

PhD, Professor of the Department of Business,
Trade and Exchange Activities
Uman National University of Horticulture

Стаття присвячено вивченню зарубіжного досвіду розвитку екологічного сільського господарства. Вивчено різноманітність назв екологічних систем господарювання в країнах світу та принципи, які закладені в поняття «екологічне сільське господарство». Досліджено історію виникнення органічного сільського господарства. Проаналізовано розвиток органічного аграрного виробництва на рівні світу, країн Європи та Європейського Союзу й окремих країн. Проведено групування органічних господарств Європи за розміром угідь. Розглянуто досвід ведення органічного виробництва в деяких країнах Європи, які досягли високих результатів розвитку цієї галузі та мають з Україною спільні межі й схожі природно-кліматичні умови, а саме досвід Німеччини, Франції, Польщі, Чехії та Словаччини.

Ключові слова: сільське господарство, органічне виробництво, екологія, сертифікація.

Стаття посвящена изучению зарубежного опыта развития экологического сельского хозяйства. Изучено разнообразие названий экологических систем хозяйствования в странах мира и принципы, которые заложены в понятие «экологическое сельское хозяйство». Исследована история возникновения органического сельского хозяйства. Проанализировано развитие органического аграрного производства на уровне мира, стран Европы и Европейского Союза и отдельных стран. Проведена группировка органических хозяйств Европы по размеру угодий. Рассмотрен опыт ведения органического производства в некоторых странах Европы, которые достигли высоких результатов развития этой отрасли и имеют с Украиной общие черты и похожие природно-климатические условия, а именно опыт Германии, Франции, Польши, Чехии и Словакии.

Ключевые слова: сельское хозяйство, органическое производство, экология, сертификация.

Safety and quality of food is an important problem in many countries today, and environmental safety of agricultural products becomes one of the main factors of its competitiveness on domestic and foreign markets. Organic agriculture provides a balanced ecosystem, which is the key to the sustainable development of the economic and social sphere of society. Developed countries of the world in the process of historical development have come to understand the need for the environmental direction of their further progress. That is why the world market of organic products was formed. The development of organic agriculture will help to increase agricultural production, strengthen food security even in the poorest regions of the world to ensure social justice and environmental preservation. The article is devoted to the study of foreign experience in the development of ecological agriculture. The variety of names of ecological systems of management in the countries of the world and the principles which are included in

the concept "ecological agriculture" are studied. The history of the emergence of organic agriculture has been explored. The analysis of the development of organic agricultural production at the world level, the countries of Europe and the European Union and individual countries has been analyzed. A grouping of organic farms in Europe has been organized in terms of size. The factors contributing to the development of organic agriculture in the world are identified. The experience of conducting organic production in some European countries, which have achieved the high results of the industry and have common borders and similar natural and climatic conditions: Germany, France, Poland, Czech Republic and Slovakia, are considered. The legal principles of conducting organic production in the countries of the world are studied. The experience of creating certification bodies was studied. The basic principles of certification of organic production and products are investigated.

Key words: agriculture, organic production, ecology, certification.

Постановка проблеми. Навколишнє середовище за своєю природою не визнає політичних, правових та фізичних кордонів, які створені людиною. Саме тому необхідно розуміти важливість та необхідність здійснення екологічної політики та співпраці як всередині країн, так і поза їх межами. Її метою є підвищення якості навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та сприяння вирішенню проблем екологічного характеру на міжнародному та регіональному рівнях. Для різних країн існують різні підходи, концепції, моделі та інструменти, які відповідають їх національним пріоритетам та ситуаціям, тому перехід до екологічно безпечної економіки для різних держав може відбуватися за різними сценаріями. Звісно, одним з пріоритетів спільної екологічної політики різних країн світу є екологізація аграрної сфери економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку екологічного сільського господарства досліджуються багатьма сучасними вченими, серед яких доцільно виокремити таких, як Г.Д. Гуменюк, Є.В. Милованов, В.П. Ільчук, О.В. Ткач, С.І. Веремеєнко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас питання, пов'язані з комплексним аналізом розвитку екологічного сільського господарства у світі, вирішення проблем органічного виробництва в розрізі країн, так і не отримали належного висвітлення в науковій літературі.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в комплексному вивченні зарубіжного досвіду розвитку екологічного сільського господарства. Завданнями є дослідження історії виникнення екологічного сільського господарства у світі, аналіз розвитку органічного аграрного виробництва на рівні світу, країн Європи та Європейського Союзу й окремих країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед аналізом екологічного сільського господарства необхідно зазначити, що у світі використовуються різні назви систем господарювання (близько 16), що описують екологічне сільськогосподарське виробництво. Так, прикметник «органічне» зазвичай використовується у Великобританії, тоді як прикметники «біологічне» або «екологічне» часто описують екологічне сільське

господарство в Європі та Америці. Термін «натуральне землеробство» іноді використовується в деяких районах Азії, але він не визначений законом, тому існує більш часто використовуваний термін «органічне землеробство». Ці назви, як правило, вважаються синонімами, що відповідають принципам, закладеним в базовому документі Міжнародної федерації рухів екологічного сільського господарства (IFOAM):

1) принцип здоров'я, за якого органічне сільське господарство має підтримувати та поліпшувати здоров'я ґрунту, рослини, тварини, людини та планети як єдиного й неподільного цілого;

2) принцип екології, за якого органічне сільське господарство має ґрунтуватись на принципах природних екологічних систем та циклів, працюючи, співіснуючи з ними та підтримуючи їх;

3) принцип справедливості, за якого органічне сільське господарство має базуватись на відносинах, що гарантують справедливість з урахуванням інтересів навколишнього середовища та життєвих можливостей;

4) принцип турботи, за якого управління органічним сільським господарством повинне мати попереджувальний та відповідальний характер для захисту здоров'я й добробуту як нинішніх та майбутніх поколінь, так і довкілля [1].

У глобальному масштабі не існує гармонізованих правил для екологічного сільського господарства, але в цій сфері діють різні організації. Найбільш важливими з них є Міжнародна федерація органічного землеробства (IOFAM), яка охоплює міжнародні сфери органічного сільського господарства, складається із 750 організацій-членів у 127 країнах світу, та Продовольча і сільськогосподарська організація об'єднаних націй (FAO), яка представлена сьогодні в 130 країнах, її членами є 194 країни, а її головна мета полягає у запобіганні голоду на землі.

Існують також інші організації у світі, але вони не є глобально визнаними з точки зору функціонування екологічної системи ведення сільського господарства. Серед них можна виділити Науково-дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL) та Інформаційну систему органічного землеробства (AIMS).

Дослідивши історію виникнення екологічного сільського господарства, можемо зробити

висновок про початок його розвитку у 20-х роках ХХ ст. зі створенням австрійським філософом Р. Штейнером теорії антропософії, сутність якої полягає в пошуку гармонії людини з навколишнім світом [2]. В результаті поширення цієї теорії в 40-х роках ХХ ст. почали створювати екологічні ферми в Німеччині, Швейцарії, Великобританії, Данії та Нідерландах [3]. В інших країнах ця система господарювання набула поширення лише у 1970-х роках, коли почали виникати перші органічні сільськогосподарські підприємства. Проте засновником органічного руху у світі все ж таки вважають японського філософа Мокіші Окада [4; 5].

Вже у 1972 році у Франції створено Міжнародну Федерацію органічного сільськогосподарського руху IFOAM, яка сьогодні є однією з провідних світових організацій у галузі органічного виробництва [6]. Цією організацією запроваджено основні принципи виробництва органічної продукції та стандарти, за якими проводяться сертифікація, маркування й контроль якості.

У 80-х роках ХХ ст. зростав інтерес до органічного землеробства майже в усіх європейських країнах, однак частка сертифікованих органічних площ не перевищувала 1% загального обсягу сільськогосподарських угідь. Міжнародна федерація IFOAM за 1982–1983 роки випустила основні стандарти. Це правила, розроблені на транснаціональному рівні, які перелічують мінімальні вимоги до «національного» законодавства в галузі органічного сільського господарства. Таким чином, вони є базовим рівнем регулювання, встановлюють загальні принципи управління, виробництва й торгівлі

органічними продуктами харчування, контролю та сертифікації. Продукція окремих країн може здійснювати міжнародну торгівлю тільки тоді, коли їх національні закони та директиви профспілок відповідають базовим стандартам, акредитовані відповідно до критеріїв IFOAM.

У 1985 році в Австрії з'являється перша норма з юридичною силою закону. Подібні закони згодом виникають в інших європейських країнах, зокрема Данії, Франції, Швейцарії.

Проте справжній «бум» на органічне виробництво розпочався з прийняттям у 1991 році Регламенту Ради ЄС 2092/1991 про органічне виробництво й маркування сільськогосподарської продукції та продовольства. Це був перший законодавчий акт, що регламентував практику органічного землеробства та визначав обов'язкові механізми контролю, сертифікації та маркування. Результатом цього стала можливість фермерами використовувати для своєї продукції позначки «біо» або «еко». Національне законодавство держав – членів ЄС може передбачати більш жорсткий режим, але не нижчий, ніж загальний, встановлений у Регламенті. Важливою функцією цього Регламенту є об'єднуюча функція щодо принципів органічного землеробства. Таким чином, різниця між окремими національними законодавствами є неможливою.

Відтоді ринки органічної продукції почали стрімко розвиватися в багатьох країнах світу. На початок 2018 року світові площі під органічним сільським господарством склали 69,8 млн. га в понад 2,9 млн. сертифікованих органічних господарствах, що становило 1,4% загальної площі сільськогосподарських угідь 181 країни світу (рис. 1).

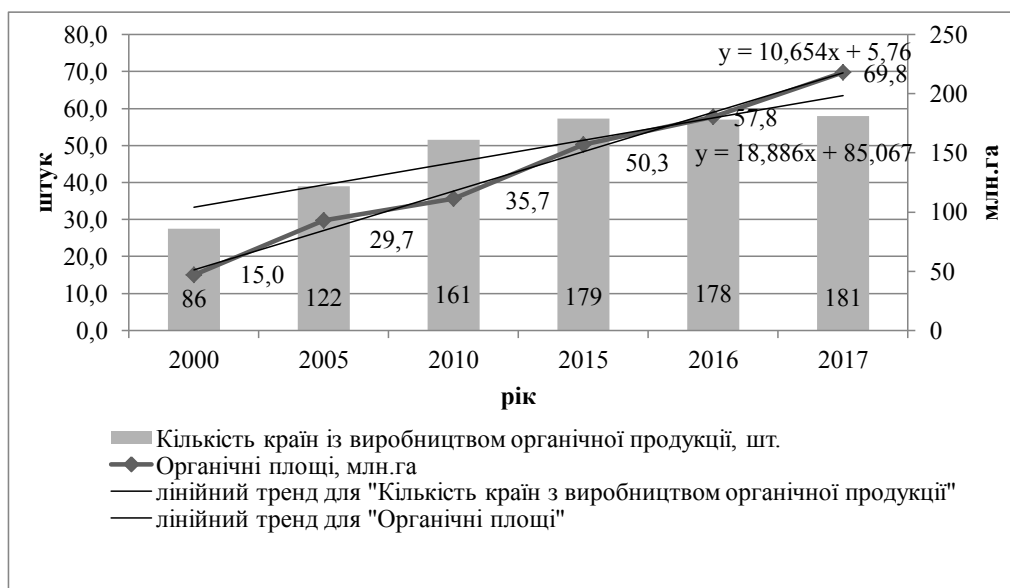

Рис. 1. Динаміка зростання органічних площ та чисельності країн-виробників органічної продукції у світі

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

За 2000–2017 роки у світі спостерігається стійка тенденція до збільшення площ сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь пересічно на 10,65 млн. га щорічно та кількості країн, в яких виробляється органічна сільськогосподарська продукція.

Серед регіонів світу найбільші площі органічних земель розміщені в Океанії (35,9 млн. га) та Європі (14,6 млн. га). Найменші розміри органічних земель розташовані в Африці (лише 3% від світового обсягу органічних земель, що складає 2,1 млн. га) (рис. 2).

Країнами-лідерами за наявністю органічних площ у 2017 році були Австралія з площею 35,65 млн. га, Аргентина з площею 3,39 млн. га та Китай з розміром органічних угідь 3,02 млн. га. Проте слід відзначити такий позитивний фактор, що в 14 країн світу органічні площі займають більше 10% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Серед них варто назвати такі країни, як Ліхтенштейн (37,9%), Австрія (24,0%), Естонія (20,5%), Швеція (18,8%), Італія (15,4%), Чеська Республіка (12,2%).

Загалом частка світових органічних земель зросла за 2000–2017 роки більш як у 4 рази: з 0,3% у 2000 році до 1,4% у 2017 році.

Найвищі темпи зростання органічних площ спостерігалися в країнах Азії, Океанії та Європи (рис. 3), а найбільша кількість товаровиробників органічної продукції зосереджена в Індії, Уганді та Мексиці.

Проте кількісні показники розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в регіонах світу не завжди відповідають якісним, зокрема обсягу ринку органічної сільськогосподарської продукції (табл. 1). Так, аналіз статистичних даних показує, що, незважаючи на те, що країни Океанії займають більше половини всіх площ світових органічних угідь (51%), їхня частка ринку становить лише 1,4% від загаль-

ного обсягу. Найбільший обсяг ринку мають країни Північної Америки (42 012 млн. євро, або 45,7% від світового обсягу) та Європи (37 341 млн. євро, або 40,5% від світового обсягу).

Найбільшого розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції серед країн світу досягли США (40 011 млн. євро), Німеччина (10 040 млн. євро) та Франція (7 921 млн. євро), тобто глобальна органічна статистика показує внесок органічного сільського господарства в цілі сталого розвитку.

Аналіз органічного сільського господарства в країнах ЄС та Європи загалом показує стрімкий розвиток органічного виробництва й ринку. Так, за останні два десятиліття площі органічного землеробства в Європі розширилися зі 100 тис. га до 13,5 млн. га, а у 2017 році вони склали 21% загальної площі органічних угідь світу. Найбільш динамічний розвиток органічного землеробства відбувся у 1990-х роках. Хоча темпи зростання останнім часом дещо уповільнились, прогноз на наступне десятиліття передбачає подальше збільшення частки екологічно оброблених земель на 3–5% від поточного стану. В країнах Європейського Союзу площа органічних угідь у 2017 році склала 12,8 млн. га, що на 6,4% більше, ніж у попередньому році, і становить більше 90% європейських органічних площ. У 2017 році у десяти європейських країнах принаймні 10% сільськогосподарських земель були органічними.

Однак ситуація в органічному землеробстві дуже відрізняється серед ситуації держав – членів ЄС. Так, найбільші площі органічних земель на території Європи розташовані в Іспанії (2,1 млн. га), Італії (1,9 млн. га) та Франції (1,7 млн. га).

З іншого боку, Мальта, Люксембург, Кіпр перебувають тільки на початку просування

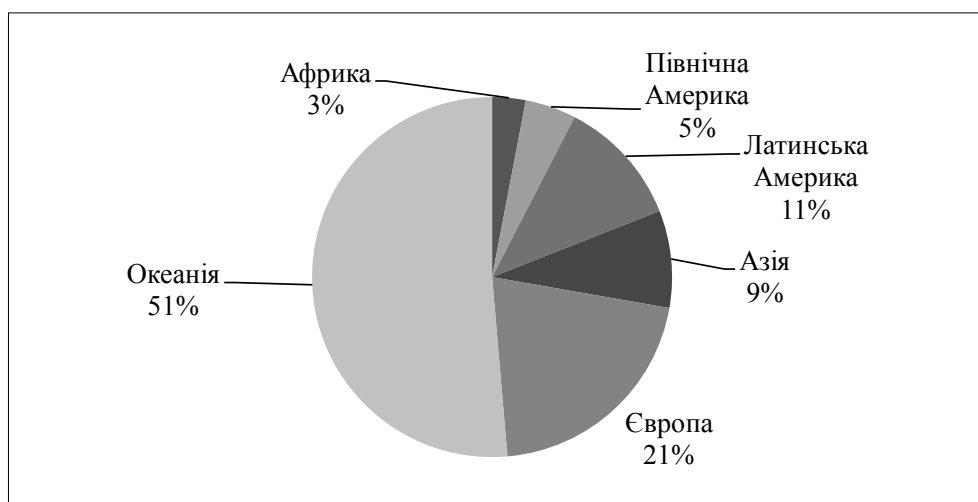

Рис. 2. Частка органічних площ у світі у 2017 році

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

органічного землеробства, а частка оброблюваних земель тут досить незначна.

Аналогічна ситуація простежується також з кількістю виробників органічної продукції. Так, в Європі у 2017 році було майже 400 тисяч органічних виробників (в Європейському Союзі – майже 305 000), що на 7% більше, ніж в попередньому році (рис. 4). Країнами-лідерами за кількістю виробників є Туреччина (більше 75 000 од.) та Італія (більше 68 000 од.). Відповідно, до країн-аутсайдерів за чисельністю органічних ферм можна віднести Мальту (13 од.), Ісландію (33 од.) та Ліхтенштейн (45 од.).

Загальна кількість еко-виробників в країні насамперед залежить від рівня розвитку країни, її розміру та ґрунтово-кліматичних умов, тому важливо порівняти середній розмір ферми в розрізі країн (табл. 2).

Нами встановлено, що середня площа органічної ферми в країнах Європи у 2017 році складала 36,6 га, а в країнах Європейського Союзу – 41,9 га. Дані проведеного нами групування показують, що майже в половині євро-

пейських країн органічне господарство в середньому має розмір від 20 до 40 га. Проте в низці країн, а саме Естонії, Великобританії, Молдові, Словаччині, Ісландії, Україні та Росії, середній розмір органічного господарства перевищує 200 га через високу частку постійних пасовищ. Це притаманне Росії, де є великий потенціал для розвитку органічного сільського господарства по відношенню до загальної площі країни, а також відбувається постійне розширення ринків.

Органічний ринок в Європі у 2017 році оцінювали в 37,3 млрд. євро (34,3 млрд. євро в Європейському Союзі). Серед країн Європи органічний ринок найбільшого розвитку набув у Німеччині (10 млрд. євро), Франції (7,9 млрд. євро) та Італії (3,1 млрд. євро) (рис. 5), тобто простежується залежність між кількісними показниками органічного виробництва Європи та обсягом ринку. Водночас найбільшими споживачами органічної продукції в розрахунку на душу населення є населення Швейцарії, Данії та Швеції.

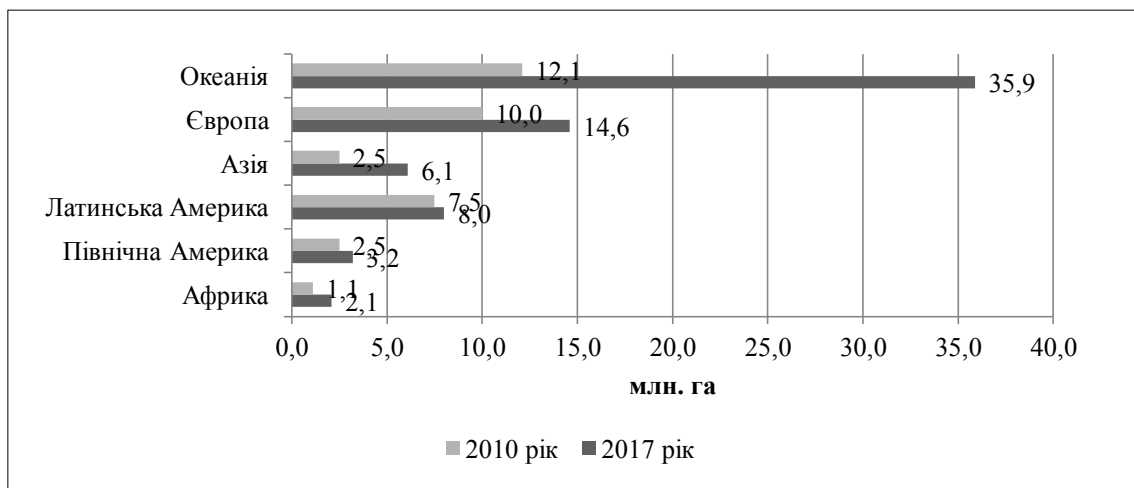

Рис. 3. Тенденція зміни органічних площ у світі за 2010–2017 роки

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

Таблиця 1

Основні показники органічного виробництва у світі (2017 рік)

Регіон	Площа органічних земель, га	Частка регіону в загальній органічній площі, %	Кількість виробників органічної продукції, од.	Ємність ринку органічної продукції, млн. євро
Океанія	35 894 365	51	26 750	1 293
Європа	14 558 246	21	397 509	37 341
Азія	6 116 834	9	1 144 263	9 601
Латинська Америка	8 000 888	11	455 749	810
Північна Америка	3 223 057	5	19 017	42 012
Африка	2 056 571	3	815 070	16
Світ	69 845 243	100	2 858 358	92 024

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

Наведені дані дають нам змогу зробити висновок, що ґрунтово-кліматичні, економічні та політичні умови є сприятливими для розвитку органічного виробництва в країнах Європи та Європейського Союзу. Органічне землеробство є одним з пріоритетів Спільної сільськогосподарської політики ЄС, тобто альтернативні системи ведення сільськогосподарського виробництва стають диверсифікованим елементом у господарствах, а також є системою сталого розвитку (особливо в сільській місцевості).

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування в країнах Європейського Союзу має міцний статус та традиції, хоча його асортимент і важливість у харчуванні населення різняться в окремих

країнах. У деяких країнах органічний ринок сільського господарства є добре розвиненим (Німеччина, Великобританія, Франція), але є також країни з низьким рівнем розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції (Греція, Ірландія). Розвитку органічного ринку перешкоджають більш високі ринкові ціни, ніж на продукти харчування, вироблені за традиційними технологіями. Проте інтерес до їхнього споживання постійно зростає внаслідок підвищення рівня життя та здоров'я населення.

Розглянемо досвід ведення органічного виробництва в деяких країнах Європи, які досягли високих результатів розвитку цієї галузі та мають з Україною спільні межі й схожі природно-кліматичні умови.

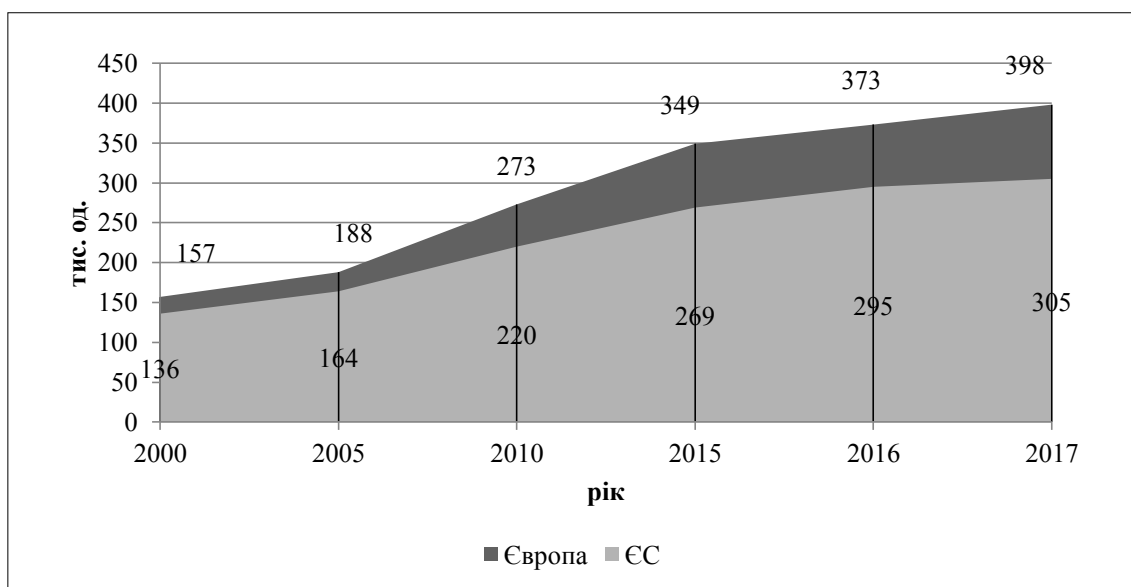

Рис. 4. Динаміка зміни кількості виробників органічної продукції в країнах Європи та ЄС за 2000–2017 роки

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

Таблиця 2

Групування органічних господарств Європи за розміром угідь (2017 рік)

1 група	2 група	3 група	4 група	5 група
до 20 га	20–40 га	40–60 га	100–200 га	більше 200 га
Косово	Болгарія	Болгарія	Данія	Естонія
Сербія	Норвегія	Норвегія	Латвія	Велика Британія
Мальта	Швейцарія	Швейцарія	Литва	Молдова
Боснія і Герцеговина	Хорватія	Хорватія	Чехія	Словаччина
Чорногорія	Польща	Польща	Швеція	Ісландія
Македонія	Австрія	Австрія		Україна
Кіпр	Італія	Італія		Росія
Туреччина	Ліхтенштейн	Ліхтенштейн		
Албанія	Румунія			
Словенія	Нідерланди			
	Бельгія			

Джерело: проведено групування авторами за даними джерела [7]

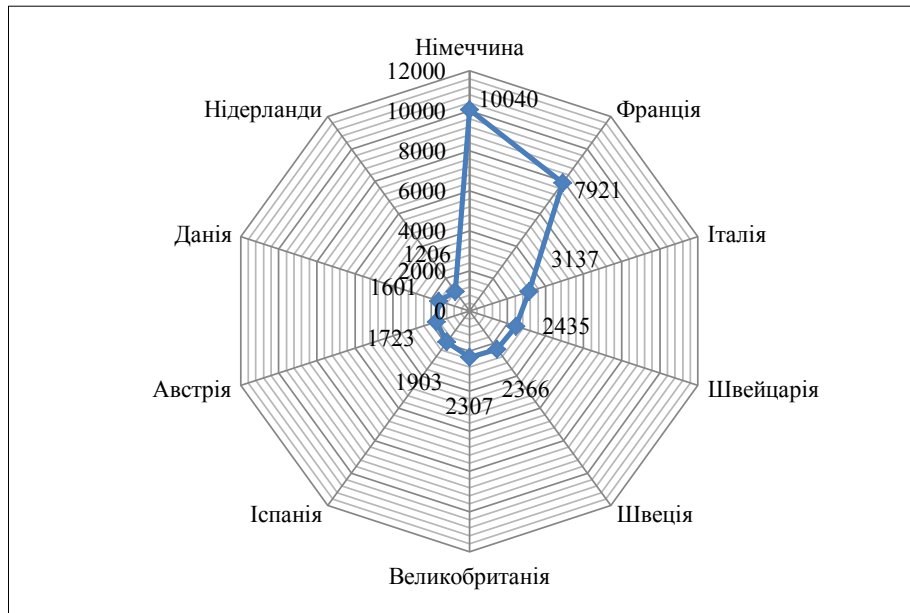

Рис. 5. Країни ЄС з найбільшим обсягом ринку органічної продукції у 2017 році, млн. євро

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [7]

Німеччина.

Німеччина у 2017 році посідала друге місце у світі за обсягом ринку органічної продукції (10 040 млн. євро), при цьому органічні площі склали 1 373 157 га, що становить 8,2% загальної площі сільськогосподарських угідь країни. Слід зазначити, що зростання площ органічних угідь порівняно з попереднім роком склало майже 10%, а за 2008–2017 роки – 51,3%, що свідчить про динамічний розвиток органічного сектору в цій країні. Проте німецькі політики зацікавлені в досягненні до 2020 року 20% органічного землеробства. Виробництвом органічної сільськогосподарської продукції займається 29 764 ферми, середній розмір яких складає 46,1 га. На відміну від інших держав, вагому частку в ринку органічної агропродукції країни має продукція тваринного походження. Окрім того, протягом останніх років спостерігалося зростання обсягів імпорту органічних продуктів.

Загалом Німеччину вважають основоположником органічного руху в Європі, яка ще на початку ХХ ст. звернула увагу на збалансоване сільське господарство. В країні були створені правила для органічних фермерів (Рамкові директиви) ще у 1984 році [8].

У 1991 році з ініціативи органічних фермерів в Німеччині був створений “BioPark”, який сьогодні займає площу 135 тис. га органічних сільськогосподарських земель та є найбільшою екологічною асоціацією фермерів у країні. Членами цієї асоціації є понад 760 господарств, які займаються виробництвом органічної яловичини, баранини, свинини, злаків, овочів та

фруктів. “BioPark” об’єднує всі рівні виробництв органічної продукції під спільним управлінням. Продаж органічної продукції відбувається через власні магазини із застосуванням суворих критеріїв індивідуального підбору.

Наступним кроком розвитку органічного сектору Німеччини було створення у 2002 році Федеральної схеми органічного сільського господарства (Bundesprogramm Ökologischer Landbau und andere Formen nachhaltiger Landwirtschaft, BÖLN) задля підтримки розвитку органічного та сталого сільського господарства й харчової промисловості. Програма базувалась на рекомендаціях зовнішніх експертів та представників німецьких асоціацій органічного землеробства, науковців та політиків. Досі федеральна програма була розширена кілька разів, оцінена двічі, а також передбачає довгострокове збереження програми задля стабільної підтримки органічного землеробства та інших форм сталого сільського господарства [9].

Франція.

Франція є третьою країною за обсягом ринку органічної продукції серед європейських країн. Обсяг органічного ринку у 2017 році становив 7 921 млн. євро. Органічним виробництвом сільськогосподарської продукції та її переробкою у 2017 році займалися близько 134 500 осіб, що демонструє середньорічний приріст +9,5% за останні п’ять років, незважаючи на скорочення зайнятості в сільському господарстві загалом [10]. В країні спостерігається тенденція до збільшення площ сертифікованих органічних угідь: за 2008–2017 роки приріст становив 198,8%, а розмір площі склав 1 744 420 га.

За останні шістдесят років органічне сільське господарство у Франції поступово перейшло від маргінального положення до центрального питання суспільства. Це найбільш успішний підхід до захисту навколишнього середовища, біорізноманіття та добробуту тварин, що дає йому особливий статус та міцну основу для майбутнього.

Органічне землеробство породжене багатьма ініціативами агрономів, лікарів, фермерів та споживачів, які у 1920-х роках створили нові течії, засновані на етичних та екологічних принципах, ініціювали альтернативний спосіб сільськогосподарського виробництва. У Франції головні течії спочатку розвивались на Сході навколо біодинаміки, на Заході за методом Лемера – Бушера, на Півдні з природою та прогресом.

Перші інституції, що визначали практику органічного землеробства, з'явилися у 1972 році. В кінці 70-х років була організована професійна спілка FNAB, тобто Національна федерація органічного сільського господарства.

Уряд визнає існування сільського господарства, яке не використовує хімічні або синтетичні пестициди в рамках Закону про сільськогосподарську орієнтацію від липня 1980 року, доповненого декретом від 10 березня 1981 року. Це альтернативне сільське господарство офіційно називається «біологічне сільське господарство», що дало змогу затвердити на національному рівні стандарти та логотипи.

У 1993 році Франція першою з країн ЄС підтримала Постанову ЄЕС 2078/92 про підтримку органічного сільського господарства, і в цьому ж році було створено Національний ресурсний центр з органічного сільського господарства (ABioDoc), метою якого є надання інформації та документації щодо технічних, економічних та законодавчих питань у сфері органічного сільського господарства.

У Франції за допомогою різних способів підтримують розвиток органічного сектору та сприяють сталому розвитку країни загалом. Зокрема, мають місце різні пільги, субсидії та дотації, особливо в перехідний період [11].

На законодавчому рівні передбачено досягти збільшення площ сертифікованих органічних угідь до 20% від загальної площі сільськогосподарських площ у 2020 році.

Для екологізації сільського господарства України велике значення має досвід органічного сільськогосподарського виробництва в пострадянських країнах, які мають з Україною схожі природно-кліматичні умови. Серед них можна виділити Польщу, Словаччину, Чехію та Угорщину.

Польська республіка.

Органічне землеробство розвивається в Польщі з початку ХХ ст. Перші господарства, які пропагували принципи органічного та біодинамічного сільського господарства, почали функціонувати ще в 20–30-х роках.

Юридичне визначення органічного виробництва затверджено Регламентом Ради (ЄС) від 28 червня 2007 року № 834/2007 про органічне виробництво та маркування органічних продуктів [12], означає загальну систему господарювання та виробництва продуктів харчування, що поєднує екологічні технології виробництва, високий рівень біорізноманіття, захист природних ресурсів, високі стандарти добробуту тварин та спосіб виробництва, що відповідає вимогам деяких споживачів, які віддають перевагу продукції, що вироблена з використанням природних речовин та природних процесів. Таким чином, екологічний метод сільського господарства має подвійну соціальну функцію: з одного боку, він доставляє товари на певний ринок, що формується попитом на органічну продукцію, а з іншого боку, він діє в інтересах суспільства, оскільки сприяє охороні навколишнього середовища, добробуту тварин та розвитку сільської місцевості.

Основним правовим актом, що регулює принципи органічного виробництва в Польщі, є Закон від 25 червня 2009 року про органічне землеробство, який визначає завдання та функції органів державного управління у сфері органічного сільського господарства під час впровадження положень Регламенту Ради (ЄС) від 28 червня 2007 року № 834/2007.

Слід відзначити, що Польща належить до тих країн, де органічне виробництво розвивається досить динамічно. Проведені дослідження свідчать про постійне зростання кількості органічних ферм. Так, у 2002 році зареєстровано лише 882 виробника органічної продукції, а у 2017 році їх було вже понад 20,3 тис.

Разом зі збільшенням кількості органічних господарств збільшилась площа, зайнята органічним виробництвом: з 20 682 га у 2002 році до 494 979 га у 2017 році (майже в 24 рази). Це пов'язане зі зростанням поінформованості громадськості у цій сфері, політиці уряду та введенням відповідних правових норм послідовно після 2000 року. Наслідком цих дій стало зростання ринку органічної продукції, обсяг якого у 2017 році склав 235 млн. євро.

Слід відзначити, що вагому роль у поступі органічного сектору в Польщі відіграло те, що у 2004 році Польща стала членом Європейського Союзу й отримала значні фінансові можливості для субсидування цього виду діяльності. Політика уряду Польщі здійснюється в напрямі сталого розвитку та тісно переплітається з екологічною політикою ЄС, тому основними джерелами підтримки органічного сільського господарства є державний бюджет (наукові дослідження, витрати на сертифікацію та дорадництво тощо) та різноманітні агроекологічні програми [13].

Органічне виробництво та його продукція підлягають обов'язковій сертифікації. У 2017 році в Польщі діяли 11 органів із сертифікації, з яких 6 мали повні повноваження (наприклад,

EKOOGWARANCJA PTRE Sp. Z o.o., PNG Sp. Z o.o. BIOCERT MAŁOPOLSKA Sp. O.o.). Слід зазначити, що інформація про сертифікацію органічної продукції є загальнодоступною, кожен споживач може перевірити достовірність даних про продукцію та товаровиробників.

У втіленні Закону про органічне сільське господарство та Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 також беруть участь інші суб'єкти:

– Торговельна інспекція, яка співпрацює з IJHARS у здійсненні нагляду за органами сертифікації та органічним виробництвом у сфері роздрібною торгівлі живими або необробленими сільськогосподарськими продуктами та переробленими сільськогосподарськими продуктами, призначеними для споживання;

– Ветеринарна інспекція, яка співпрацює з IJHARS у здійсненні нагляду за органами сертифікації та органічним виробництвом у сфері кормів;

– Національна служба охорони здоров'я рослин та насінництва, яка співпрацює з IJHARS у здійсненні нагляду за органами сертифікації та органічним виробництвом у сфері рослинного розмножувального матеріалу та насіння для цілей вирощування.

Крім того, задля реалізації деяких положень Закону міністр, відповідальний за сільське господарство, видав два положення, що регулюють умови органічного виробництва:

– Положення від 18 березня 2010 року про певні умови органічного виробництва, що визначає умови органічного виробництва, які повинні задовольнятися під час визначення щільності поголів'я худоби, тривалості періоду, необхідного для відновлення рослинності в межах території, призначеної для птахівництва, повільнорослих порід та ліній птиці, допустимості утримання худоби в полоні;

– Регламент від 11 травня 2016 року щодо видів порушень або порушень правил щодо органічного сільського господарства та мінімальних заходів, вжиття яких зобов'язані здійснювати органи сертифікації в разі виникнення таких порушень або порушень у сфері контролю за органічним землеробством [14].

Наведені заходи сприяють розвитку органічного ринку в Польщі.

Чеська Республіка.

Екологічне сільське господарство розглядається в Чехії як один із системних підходів до вирішення структурної політики не лише сільського господарства, але й країни загалом. Його поширення розпочалось у 1990 році, а державне субсидування цієї галузі привело до значного збільшення кількості та площі екологічних господарств наступними роками.

Слід зазначити, що розвиток екологічного сільського господарства в країні розпочався пізніше, ніж у країнах неосоціалістичного табору саме через прагнення споживачів до споживання продукції кращої якості та покращення здоров'я. Наприкінці 1980-х років почали з'являтися перші публікації про необхідність екологізації сільського господарства, однак комуністичний режим не давав змогу на існування будь-яких проблем або питань якості продуктів харчування, тому розвиток подальших зусиль у цьому напрямі був зупинений. Лише у 1989 році за допомогою організації IFOAM було отримано необхідну літературу та практичний досвід, що дало поштовх до поступу екологічного сільського господарства.

У 2000 році в Чеській Республіці прийнято Закон про екологічне сільське господарство, а з 2003 року затверджується Національний план дій з розвитку екологічного сільського господарства на наступні 10 років.

З часу вступу до Європейського Союзу у 2004 році Чеська Республіка дотримується єдиних принципів органічного землеробства цього утворення. Частка країни в органічному сільському господарстві в ЄС у 2017 році становила 4% площі органічних сільськогосподарських земель та 1,7% від загальної кількості еко-ферм в ЄС. Отже, екологічне сільське господарство стало невід'ємною частиною аграрної політики уряду Чехії та перспективною системою управління, що створює новий ринок продуктів органічного сільського господарства. Нині існують дві асоціації органічних фермерів, а саме PRO-BIO, що об'єднує більшість екологічних виробників, та LIBERA.

Площа органічних угідь у Чеській Республіці становила у 2017 році 520 032 га, проте статистичні дані свідчать про те, що за останнє десятиріччя приріст складає більше 51%. Виробництвом органічної продукції займаються 5 275 господарств, а обсяг ринку у 2016 році склав 94 млн. євро. Порівняно із середнім показником ЄС Чеська Республіка характеризується більшою часткою органічної землі, але меншою часткою еко-ферм.

Органічна торгівля є найшвидшою галуззю харчової промисловості Чеської Республіки. Особливо протягом останніх трьох років інтерес до органічних продуктів харчування збільшився значною мірою через продовольчі скандали та зростаючу недовіру до продуктів традиційного землеробства. Головними перешкодами поступу ринку органічних продуктів харчування в Чеській Республіці є слабо розвинені канали збуту, відсутність деяких біопродуктів, низька обізнаність споживачів з органічними продуктами харчування та непослідовна цінова політика.

Словацька Республіка.

Сільське господарство є специфічним та дуже важливим сектором національної економіки Словаччини. Проте екологічне сільське господарство в Словаччині має невелику історію тривалістю близько 20 років порівняно з розвиненими європейськими країнами. Розвиток цього виду сільськогосподарського вироб-

ництва розпочато у 1991 році Міністерством сільського господарства та продовольства Словацької Республіки під впливом міжнародних тенденцій. Основою його розвитку стали Правила органічного сільського господарства, які базувались на принципах та вимогах, сформульованих IFOAM.

У 1995 році Міністерство сільського господарства Словацької Республіки прийняло Концепцію екологічного сільського господарства, яка визначила основний напрям цього сектору на період до 2010 року та розробила комплекс заходів для його реалізації.

Екологічне сільськогосподарське виробництво в Словаччині до кінця 2008 року регулювалось Регламентом Ради (ЄЕС) 2092/1991 про органічне виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. З 1 січня 2009 року Регламент Ради був замінений новим Регламентом органічного сільського господарства, а саме Регламентом Ради (ЄС) 834/2007 щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів. У 2008 році в Словаччині розроблений новий закон про органічне землеробство в Словаччині.

На кінець 2017 року в Словацькій Республіці під екологічним сільським господарством зайняті площі розміром 189 148 га, що на 34,4% більше, ніж десять років тому. Це становить 10% від загальної площі сільськогосподарських угідь країни. В цьому секторі функціонують 432 екоферми, середній розмір якої складає 437,8 га, що є досить високим показником, схожим до розмірів українських органічних господарств. Водночас обсяг ринку є незначним.

Урядом Словаччини розроблено Національний план дій розвитку екологічного сільського господарства на період до 2020 року, в якому визначено основні завдання:

- сприяти розвитку ринку органічних продуктів харчування, підвищувати довіру споживачів (підтримка логотипу “eko poľnohospodárstvo”), сприяти визнанню екологічного сільського господарства як сектору, що має значний економічний, соціальний та екологічний вплив на суспільство;
- забезпечити незалежну консультацію та поширення інформації;
- забезпечити взаємозв'язок між науково-дослідними завданнями та їх втіленням у практичну діяльність фермерів;
- сприяти просуванню екологічного господарства в країні та за її межами.

Серед головних проблем екологічного сільського господарства в Словаччині необхідно назвати відсутність переробних потужностей та низьку купівельну спроможність населення, що разом з поганою обізнаністю населення викликають низький попит на еко-продукцію. Слід додати, що єдиним елементом цієї сфери діяльності, що систематично субсидується, є первинне виробництво сільськогосподарської

продукції, а можливості субсидування переробної галузі вважаються нереальними, що не сприяє подальшому розвитку ринку еко-продукції в країні.

Угорщина.

В Угорщині органічне сільське господарство почало розвиватися в 70-х роках минулого століття. Основні правила, що регулюють функціонування цього сектору, є такими ж, як у більшості країн ЄС, тобто ґрунтуються на принципах IFOAM та законодавчому забезпеченні ЄС. У 2013 році був прийнятий Указ про органічну сертифікацію, виробництво, поширення та маркування 34/2013. Нині не існує національного логотипу для маркування органічних продуктів.

Основними контролюючими органами у сфері органічного сільськогосподарського виробництва є Асоціація “Biocontrol” та “Hungaria Oko Garancia”, які діють на основі Європейського Регламенту 2092/91 та закону Угорщини 140/1999.

Попит на біопродукцію в країні є незначним, тому 95–97% загального обсягу виробленої продукції реалізуються на експорт до країн Західної Європи, перш за все до Німеччини, Швейцарії, Нідерландів, Австрії, Франції та Англії. Органічні продукти в Угорщині мають лише невелику частку ринку (менше 1%). Основними сільськогосподарськими культурами в органічному виробництві є зернові культури, зелені корми з орних земель, включаючи тимчасові трави та пасовища, олійні культури, овочі та фрукти. Більшість продуктів експортується як сировина або як продукти з низькою доданою вартістю [14]. Обсяг органічного ринку в країні у 2016 році склав лише 30 млн. євро.

Нині в Угорщині функціонують 439 біоферм із середнім розміром ферми 430,9 га. Загалом площа сертифікованих органічних угідь за останні десять років зростає лише на 62,6%, склавши у 2017 році 189 148 га угідь, що можна певною мірою пояснити низьким рівнем державної допомоги на розвиток цієї галузі. Компенсаційні виплати за органічне сільське господарство були надані в рамках Агроекологічної програми ЄС в період 2009–2013 років. Рівні підтримки склали від 100 до 500 євро на гектар угідь.

Угорське органічне виробництво потребує більш сильних практичних досліджень. Більш того, необхідна систематична робота з поширення інформації, що підкріплюється місцевими науковими даними для підвищення обізнаності споживачів задля створення стабільного та зростаючого органічного сектору. Велике значення має співробітництво між зацікавленими сторонами, а саме виробниками, торговельними організаціями, посередницькими структурами, сертифікаційними органами та науково-дослідними установами.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що майже в усіх країнах світу є

розуміння того, що екологічне сільське господарство нині є вимогою часу. Проте розвиток органічного сектору в країнах Західної Європи розпочався раніше, тому результати діяльності

еко-структур є значно вищими, ніж в постсоціалістичних країнах Європи. На ефективність органічних господарств важливий вплив має екологічна політика країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Принципи органічного сільського господарства // Сайт IFOAM. URL: https://www.ifoam.bio/sites/default/files/poa_ukrainian_web.pdf (дата звернення: 11.02.2019).
2. Гуменюк Г.Д. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан. *Біоресурси і природокористування*. 2010. № 3–4. С. 56–62.
3. Екологічне сільське господарство: кроки назустріч. Крок перший: екологічне землеробство : посібник. Київ : вид-во НАУ, 2006. 80 с.
4. Ярмилка В. ЭМ технология – основа органического земледелия. URL: <http://www.lol.ua/rus/showart.php?id=23166> (дата звернення: 01.07.2013).
5. Бурляй А.П., Гуцаленко О.О. Роль України у формуванні пропозиції європейського ринку органічної продукції. *Економічний часопис – XXI*. 2013. № 11–12 (2). С. 15–19.
6. History of IFOAM. URL: <http://www.ifoam.org> (дата звернення: 11.02.2019).
7. The World of Organic Agricultural 2019. URL: <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2019/press-releases.html> (дата звернення: 14.02.2019).
8. Милованов Є.В. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України. *Механізм регулювання економіки*. 2018. № 2. С. 14–33.
9. Evaluation des Bundesprogramms. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. URL: <https://www.bundesprogramm.de/wer-wir-sind> (дата звернення: 17.02.2019).
10. L'agriculture biologique, un accélérateur économique, à la résonance sociale et sociétale. Agence pour le Développement et la Promotion de l'Agriculture Biologique. URL: <https://www.agencebio.org/decouvrir-le-bio/quest-ce-que-lagriculture-biologique> (дата звернення: 18.02.2019).
11. Урбан І., Хубер Б., Дмитрова К. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства. Досвід інших країн. Київ : Дослід. ін-т орган. землеробства (FiBL, Швейцарія), Біоінститут (Чеська Республіка), 2013. 122 с.
12. Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91.
13. Olkiewicz A. Prawne uwarunkowania rolnictwa ekologicznego w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*. 2017. № 19 (4). S. 148–153.
14. Hungari. IFOAM group. URL: <https://www.ifoam-eu.org/en/hungary> (дата звернення: 19.02.2019).